

1900'lerin başında Kayseri Amerikan Hastanesinin faaliyeti

Kayseri American Hospital activity in early 1900's

M. Mümtaz Mazıcıoğlu¹, Nihal Hatipoğlu², Hasan Basri Üstünbaş³

Özet

Ülkemizde 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren okullar ve hastaneler aracılığıyla misyonerlik faaliyeti yürütülmüştür. Kayseri, Merzifon, Gaziantep'te kurulan hastaneler bu kurumların en iyi örnekleridir. Bu yazıda, Kayseri'nin Talas ilçesindeki dispanser ve hastanenin faaliyetleri 1908, 1912 ve 1932 yılı raporlarına dayanarak özetlenmiştir. Bu kurumlarda çalışan doktorlar aile hekimleridir ya da aile hekiminin işlevini üstlenmişlerdir.

Anahtar sözcükler: Kayseri, Talas, Amerikan Hastanesi.

Summary

The missionary activity in Turkey was pursued via hospitals and schools beginning by the first quarter of 19th century. The hospitals founded in Kayseri, Merzifon and Gaziantep are the best examples of these institutions. Here, we have summarized the activities of Talas Hospital and Dispensary at Kayseri conformly to the reports of 1908, 1912 and 1932. Doctors of these institutions were family physicians or doctors who worked as family physicians.

Key words: Kayseri, Talas, American Hospital.

Misyonerler Ansiklopedisinin ikinci baskısı, Kayseriyi şöyle tanımlar: “Şehir, Türkiye'nin Asya tarafındaki Ankara'nın 200 mil doğusundadır. Denizden 3.585 feet yükseklikte, Erciyes Dağının eteğinde yer alır. Antik dönemde Kapadokya'nın başkenti idi; şimdi Ermeni piskoposunun oturduğu yerdir (Resim 1). Üzerinde bulunduğu düzlüğün etkisi ile zaman zaman aşırı soğuk ya da sıcak olsa da iklimi kuru, hoş ve sağlıklıdır.” O zamanki şehir nüfusu 2.000'i Evangelist, 9.000'i Ermeni, 1.500'ü Rum, 45.000'i Muhammedî olarak tanımlanan 72.000 kişiden oluşmaktadır.¹ Hristiyan nüfusun, yurt dışında İstanbul, İzmir, Adana, yurtdışında ise Londra, Manchester ve New York ile ticari ilişkileri vardır.

Evangelistlerin Kayseri'deki çalışmaları, 1823'te British and Foreign Bible Society (BFBS) ajanı Barker'la

başlar. 1839'da İstanbul'dan bir grup Ermeni ile birlikte vaiz Hohannes der Sahagian, 1845'te ise diğer Evangelistler gelir. 1849'da çok sayıda kişi American Board of Commissioners for Foreign Missions (AFCFM)'nin Antep misyonuna giderek Kayseri için vaiz talep ederler. 5 yıl sonra, 1854'te, AFCFM'nin görevlendirdiği Rev. W. A. Farnsworth ve Rev. J. N. Ball şehre gelerek sürekli misyonu kurarlar. 1903'e gelindiğinde, şehirde 3 erkek misyoner ile eşleri, 6 kadın misyoner, 74 kadın ve erkek yerli işçi, şehre dağılmış 35 dış istasyon, 25 ibadet yeri, 31 okul, 2 board okulu, 1 hastane ve 1 dispanseri olan 1008 kişilik bir Evangelist cemaat oluşmuştur.¹

Misyonerlik faaliyeti okullar ve hastaneler aracılığıyla yürütülmektedir. Bunlardan en çok bilinenleri Kayseri, Antep ve Merzifon hastaneleridir. Dr. Farnsworth, Muncusun (Güneşli) Gemerek ve Kayseri'nin kuzeyindeki 8

¹ Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Aile Hekimliği Uzmanı, Doç. Dr., Kayseri

² Kayseri Doğumevi Hastanesi, Dr., Kayseri

³ Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Halk Sağlığı Uzmanı, Prof. Dr., Kayseri

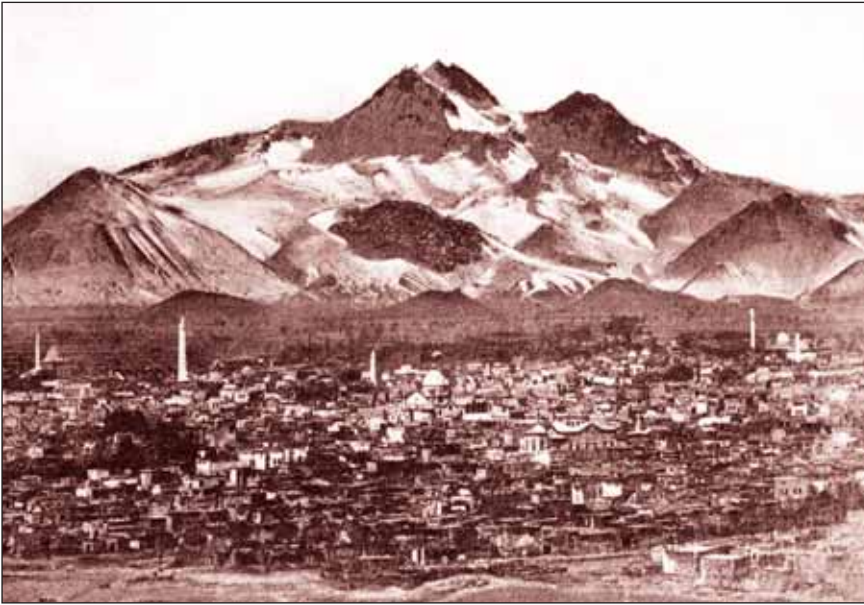
ayrı bölgeyi, 21 günde 213 mil yol kat ederek ziyaret etmiş, altı gün dinlendikten sonra Erciyes'in güneyindeki Everek ve Çakmalı'ya da gitmiştir.² Dr. William S. Dodd ve eşinin açtığı dispanser, Kayseri'deki ilk misyoner sağlık kuruluşudur. Ahırdan bozma bir yerde faaliyete geçen dispanser, daha sonra Kayseri'ye 10 km mesafedeki Talas'a taşınır, Dr. Dodd'un kayınpederinin 5.000 dolarlık bağışı ile 1892'de yeniden açılır. Dr. Dodd 1897'de Amerika'ya giderek dispansere destek arar.³ Döndüğünde dispanserin donanımı değiştirilir, demir karyolar yerleştirilir. Bu sırada, Osmanlı hükümeti, hastane yapılması talebini reddetmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bir hastanede çalışan Emma D. Cushman 1899'da Kayseri'ye gelerek dispanserin yanında bir ikamet binasının yapımı için izin alır. 1900'de alınan izinle de, binaya bir ahır ve çamaşırhane eklenir. Daha sonra hükümetle görüşmeler sürdürülerek, zemin üzerine üç katlı, 70 yataklı kireç taşı ve kırmızı taştan hastane binası inşa edilir (Resim 2). İnşaat maliyeti 7.172 doları bulmuştur. Böyle bir binanın Amerika'da 40.000 dolara mâl olacağı tahmin edilmektedir. 1892'den itibaren, Hastanede 629 kişi yatarak, 61.333 kişi ayaktan bakılmış, 2.084 ameliyat yapılmıştır.³ Hastane giderleri için New York 14 Batı 23. Caddede oturan James M. Spears öncülüğünde yardım toplanmıştır. Böylece Kayseri'ye ilk kez 1886'da gelen Dr. Dodd'un hastane yapımı projesi 14 yıl sonra gerçekleşmiş olur.

AFCFM'nin 92. yıllık raporuna göre papaz Dr. Wifred M. Post, Caroline P. Fowle, Jane C. Wingate, Genevieve D. Irwin, Annie S. Post, Fanny E. Burrage, Stella N. Loughridge, Susan W. Orvis, Lillian P. Cole Kayseri'de doktor olarak çalışmaktadırlar.³ Aynı rapor, 1905'te, hastanede 342 hastanın yatarak, dispanserde ise 8.186 hastanın ayaktan tedavi gördüğünü bildirmektedir. Bir önceki yıl ise hastanede 95'i Muhammedî olan 285 hasta yatmıştır. Hastanenin 1905 yılı harcaması, 3.190 doları yerli halktan elde edilen toplam 3.480 dolardır. Özellikle Ermeni ve Rum evleri ziyaret edilerek 60-100 kadına dini ve tıbbî tavsiye konuşmaları yapılmış, 200 adet basılı metin dağıtılmıştır. Aynı program, her hafta bir öğleden sonra hastanede yürütülmektedir. Talas Amerikan Koleji'nin öğrenci kayıt ücreti 2 liradır (8.80 dolar). Hemşireler, yatan hastalara Hıristiyan literatürünü okumayı öğretmekte, hastane içinde ve dışında kitap temsilcisi gibi çalışmakta, özellikle önceden hastanede yatan hastaları evlerinde ziyaret etmektedirler.⁵

Kayseri Talas Amerikan Hastanesinin 1902, 1908, 1932 Raporları

1908 Yılı Raporu⁶

Rapor Temmuz 1907-20 Haziran 1908 dönemini kapsar. En çarpıcı gelişme, dispanserin bina ve arazisinin genişletilmesidir. Bir kat eklenerek kadın ve erkek bekle-

Resim 1. 1900'lü yılların başında Kayseri (İstanbul Amerikan Board kütüphanesinin izniyle).

me odaları ve ilaç odası yapılmıştır. Eklenen bir girişle, kadınların muayene ve ilaç odalarının ayrı bir yoldan ulaşması sağlanmıştır. Hastaların binek hayvanlarının bağlanması için bir bahçe ayrılmıştır. O dönemde yaygın olan toprak dam yerine galvaniz saç çatı kullanılmıştır (Resim 3). Binanın arkasındaki eğimli arazideki iki bahçe hastaneye katılarak tepe üzerindeki 200.000 galonluk mahzenden içme ve bahçe sulama suyu sağlanmış, su, binaya demir borularla taşınmıştır. Arazi 1.232 dolara satın alınmış, değişiklikler için 500 dolar harcanmıştır. Bu masraflar için, Dr. Dodd Princeton 81 mezunu arkadaşlarının yardımını sağlamıştır. Dr. Dodd, hastane faaliyetinin azaldığı kış değerlendirme için ocak ayında 5 haftalık çevre gezisine çıkar. Kuzey Kayseri ve Yozgat'ın 13 köyünün her birinde 1-3 gün, Yozgat'ta 10 gün kalır. Geziye iki at yükü ilaç ve tıbbi malzeme götürür. Gündüz seyahat edip, hasta görmekte, uzun geceler boyunca da dinî toplantılar yapmaktadır. Dr. Dodd, raporunda, zamanının büyük bölümünü ruhanî işler yerine hasta bakımına ayırmamaya gayret ettiğini belirtmektedir. Hastaneden gelmesi, ziyaret ettiği her yerde kapıların açılmasını ve iyi kabûl görmesini sağlamıştır. Beş haftalık gezi ve on günlük şehir turunda toplam 1.500 hastaya bakmış, cerrahî müdahale gerekenleri hastaneye sevk etmiştir.⁶

Dr. Post, 1908 mart'ında Ürgüp, Nevşehir ve Aksaray'da çok sayıda ameliyat gerçekleştirir. Bu gezide, tıp

eğitimini tamamlayarak Nevşehir'de çalışmaya başlayan, Hastanenin eski ilaç işleri sorumlusu Krikor Tekyan'la karşılaşır, onu, Talas Hastanesi'nde çalışmaya dâvet ederler. Dr. Dodd, eşi, Dr. Post ve bayan North nisan ve mayıs'ta Kayseri çevresindeki Muncusun (Güneşli), Everek (Develi) ve Çakmaklı'yı ziyaret ederler. Bayan North'un etkin çalışmaları ile halka düzenli kurslar verilerek hemşire yetiştirmeye başlanır. Bu dönemde, kıtlık ve ürünün verimsizliği hasta bağışlarının azalmasına yol açsa da hastanenin geliri 3.242 dolardan 4.738 dolara (1907-1908) yükselir. Yine de bütçe 160 dolar açık verir. Bu arada Beyrut'ta iki eczacının eğitimi desteklenmektedir. Hastaneye 258'i erkek, 133'ü kadın, 391 kişi yatmıştır. Hastaların 104'ü Muhammedî, diğerleri Hıristiyandır. Hastaların 192'si hiç para ödememiş, 279'u ise -94'ü 5 dolardan az olmak üzere- ödeme yapmıştır. Hastanede ortalama yatış süresi 18.5 gündür, yıl boyunca 24 yatak sürekli doludur. Dispansere başvuran 6.943 hastanın 2.415'i yeni vakadır. Dispanser hastalarının sadece 636'sı ödeme yapmış, doktorlar 748 ev ziyareti gerçekleştirmişlerdir. Hastane'nin bütçesi 15.760,45 dolara ulaşmaktadır. Bütçe gelirinin 10.000 doları bağışlardan, kalanı muayene, ameliyat ve ilaç ücretlerinden elde edilmiştir.

1912 Yılı Raporu⁷

Bu dönemde Talas'ın nüfusu 10.000 olarak verilmektedir. 20 yıl önce Dr. Dodd'un başlattığı çalışmalara, 7

Resim 2. Ön planda Talas Amerikan Hastanesi ve hemen arkasında yer alan dispanser binaları (İstanbul Amerikan Board kütüphanesinin izniyle).

yıldır Dr. Wilfred Post ta katılmaktadır. Dispanser, 5 yeni bekleme odası içerecek şekilde genişletilmiştir. 1908-1912 yılları arasında bakılan hasta sayısının ve yapılan ameliyatların arttığı söylenmektedir (Tablo 1).

Bu dönemde yönetimi American Board'a devredilen hastane, bu nedenle 6 ay kapalı kalır. Hastanenin başına Board'un Merzifon hastanesinde beş yıllık tecrübesi olan Dr. Alden R. Hoover getirilir. İllinois Eğitim Okulu'ndan mezun olup, Geneva/İllinois Koloni Hastanesi'nde yönetici olarak çalışmış olan Theda B. Phelps Hastanenin yönetimini üstlenir. Anadolu Hastanesi, Merzifon Hastanesi ve Beyrut Tıp Koleji'nde eğitim alan Dr. Gülbenk asistan doktor olarak çalışmaya başlar. Beyrut Eczacılık Koleji'nde eğitim alan Haig Haraturyan anestezi uzmanı ve ilaç dağıtıcısı olarak işe başlar. Bunun yanı sıra bir Ermeni hemşire, eğitim alan hemşireler topluluğu, hizmetçiler ve işçiler işe alınır. İstanbul'da bir hastane için alınan, ancak kullanılmayan 2-3 bin dolar değerindeki malzeme Talas'a gönderilir. Dispanser için Londra'dan ilaç ve tıbbi malzeme sağlanır, 1 Eylül 1911'de hastane yeniden açılır. Hastane, kış döneminde birkaç hafta kapatılarak yapılan değişiklikle yatak sayısı 30'dan 70'e yükseltilir. Böylece her yıl fazladan 150 hasta yatırılabilir. Bu arada bölgedeki 12 şehir ve yerleşim yeri ziyaret edilir. Bu dönemde şehirde kolera salgını olur. İzleyen kızamık salgınında ise yüzlerce çocuk ölür. Talas'ta

Tablo 1. 1908-1912 arasında Talas Amerikan Hastanesi'nde bakılan hasta ve yapılan girişimler

Travma Nedeni	1908-1909	1909-1910	1910-1911* (6 ay)	1911-1912
Ayaktan hasta	2.691	3.433	1.818	3.832
Yatan hasta	419	460	197	616
Ameliyat	667	691	299	785

*Bu dönemde American Board'a devredilen hastane 6 ay kapalı kalmıştır.

kuduz köpeklerin ısıracağı 24 çocuk İstanbul'a gönderilerek 14 gün süren tedavileri yaptırılır. Hastaların 1/3'ü biri Müslüman, kalanı Hıristiyandır. Dönemin politik şartları nedeniyle çok sayıda Ermeni ve Rum Hıristiyan ABD'ne göç eder. İki yıl aradan sonra hemşire okulu açılarak birinci sınıfa 3 öğrenci alınır. Okulun eğitim dili İngilizcedir. Bu arada misyonerlik faaliyeti sessiz ve mütevazı bir şekilde yürütülür. Önce güven kazanılır, sonra yaşam tarzı değiştirilir. Yatan hastalarla kişisel görüşmeler, pazar sabahı toplu dualar yapılır. Bu alandaki çalışmalarını nedeniyle Pastör Mibar Muşeryan'a ve pazar akşamları için de Vartabar Garabetyan'a şükran duyulduğu belirtilmektedir. Benzer çalışmalar kadınlar için de yapılır. Bu dönemde, Board, 2.000 dolar bağışta bulunur. ABD'den birçok kişi her yatak için 150 dolar yardımda bulunur. Bu arada 2'si ampiyem nedeniyle olmak üzere, çeşitli hastalıklardan 7 kişi kaybedilir.

Resim 3. Önde Talas Amerikan Hastanesi Dispanseri ve geri planda Talas Amerikan Koleji (İstanbul Amerikan Board kütüphanesinin izniyle).

Sonuç

Kayseri Talas'ta kurulan bu misyoner hastanesi o dönemde ülkemizin çeşitli yerlerinde faaliyet gösteren AFCFM'nin önemli merkezlerinden biri olarak sağlık eğitimi ve hizmeti yoluyla Evangelist dünya görüşünü yaymak için çalışmıştır. Aile hekimlerinin görev aldığı hastane 1967'de kapatılmıştır. 1974'te, kurulmakta olan Erciyes Üniversitesi'ne devredilmiştir; Talas Hastanesi'nin binaları, halen sosyal tesis olarak kullanılmaktadır. Bu metin, hastane ve çevresindeki faaliyeti, sadece American Board'un kaynakları ve bakış açısı ile aktarmaktadır.

Kaynaklar

1. The Encyclopedia of Missions. Ed. Dwight Ho, Tupper HA, Bliss EM (2. baskı). New York, Funk and Wagnalls Company. 1904: 362-3.
2. The Missionary Herald. Boston, Beacon Press. 1901: 236-8.
3. The Missionary Herald. Boston, Press of Samuel Usher. 1891: 292.
4. The Missionary Herald. Boston, Beacon Press. 1903: 351-2.
5. Ninety-second Annual Report of American Board of Commissioners for Foreign Missions. Boston. 1902: 60-3.
6. Report of the American Christian Hospital at Ceaserea, Turkey. Medical Missionary Work at Talas. 1908: 5-24.
7. Hoover AR. Medical Missionary Work at Ceaserea Turkey. 1912: 3-11.
8. General Report. American Hospital at Turkey Talas. 1932: 1-16.

Geliş tarihi: 28.01.2009

Kabul tarihi: 03.03.2009

Çıkar çakışması:

Çıkar çakışması bildirilmemiştir.

İletişim adresi:

Dr. M. Mümtaz Mazıcıoğlu
Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi
Aile Hekimliği Anabilim Dalı
Kayseri
e-posta: mazici@erciyes.edu.tr